

ผญา

ผญา หรือ ผะหยา เป็นวัฒนธรรมทางภาษาอย่างหนึ่งของชาวไทยอีสาน ประธานสภา วัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น (บุญเกิด พิมพ์วรรณเมธากุล. ๒๕๔๔ : ๑-๓) ได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับผญา สรุปว่า ถ้าพิจารณาถึงรากศัพท์ของคำ ผญา น่าจะมาจากภาษาบาลีว่า ปัญญา ภาษาสันสกฤตว่า ปรัชญา อันหมายถึงปัญญา ความรู้

ชาวอีสานโบราณ มักพูดโต้ตอบกันด้วย ผญา โดยเฉพาะหนุ่มสาว จะเกี่ยวพาราสีกันด้วย ผญา ถ้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งโต้ตอบไม่ได้ อาจจะถูกมองว่า มีปัญญาด้อยกว่าก็ได้ และได้รวบรวมไว้ ๔๔๑ ผญา แบ่งตามลักษณะการใช้ได้ ๔ ประเภท คือ

ผญาภาษิต หรือ ผญาคำสอน เช่น ความรัญญี่ ย่าอำบคองเมือ

ผญาเกี่ยว เช่น ฐัฎฐัจจ่มอญ ฐัฎฐามัจจ่มอญ มิเจ้าอญ ฐัฎฐิบ

ผญาคำเล็กแลบหรือผญาปริศนา เช่น

ผินตริภมาจัน ๕ เอ้าไทมาตัว ไทไทรจัน ไทมิบ่แต่ม

ผญาย่อย เป็นผญาปลีกย่อยอื่นๆ เช่น

ไธว่าเมืออีสามร้าง ไท้จู้แอมมาเข้

ภัมภากยัฎฐอนฉอม ภัมภอนยัฎฐัจจ่มอญ

สิมละปะวังทะนะทำยัฎฐิไว้ ไช้ไปร้างร้อมใจ (เมษ สุธาสง)

นอกจากนี้ อาจารย์สวิง บุญเจิม (๒๕๓๗) ได้รวบรวมผญาไว้ ๖๕๖ ผญา และจัดหมวด เป็น "บัน" ต่างๆ เช่น บันไกล บันคั้นแม่ บันคิดต่อ บันอัศจรรย์ เป็นต้น และยังได้จัดกลุ่มตาม หน้าที เช่น ผญาม่วนชื่น ผญาภาษิต ผญาท้อม ผญาเกี่ยว เป็นต้น

ผญา ในภาษาไทยอีสาน มีมากมาย ในที่นี้ได้ยกตัวอย่างผญาภาษิต เพื่อการฝึกอ่าน อักษรไทยน้อย จำนวน ๕๕ ผญา ดังต่อไปนี้

๑) แท้วบ่ฐัฎฐัสามบิเฮ้นแสร่ ฝีม้อบ่แหว่สามบิเฮ้นเหม็น

๒) ภารุญแถ่นอก ทาญในเฮ้นฆากเก้อ ทวามนอกระเมื่อ ในสิมดั่งฆากภาว

๓) ภาริไม้ไทรบ่มิฉิ สาวฐัฎฐิตบ่มิขู้ เมือบ้านสิญิมทาว

๔) ภารุญชะโล่ขี้ ภารุญสามภารุญย่บ่า ย้งได้มาย่บ้าน เมือภว้างภ้อมอน

๕) ภารุญอุณขี้ ภารุญสังข์ไทร ภารุญย้อมมิญแถวนี่ ภารุญน้นภารุญภามิ

ໂຕວ່າໂຕດີແທ້ ພາງເອົາຜັງແຮ່ງຍິ່ງ ໂຕວ່າໂຕເລິງລ້ຳ ເອົາພຸ້ນຜັງລື້ນໂຕ

- ໖) ກິນລິມຢາກ ປາກລິມຄຽງ
- ໗) ກິນຊ້າງບໍ່ເຫຼືອ ກິນເສືອບໍ່ອິມ
- ໘) ກິນພວມຮ້ອນ ພ້ອມພວມເມົາ
- ໙) ກິນຫຼາງທ້ອງແຕກ ແບກຫຼາງຫຼັງທັກ
- ໑໐) ກິນອ້າວໂຕ ໄສຄວາມເພິ່ນ
- ໑໐໑) ໄກ່ສາມເດືອນພໍອ້າ ມ້າສາມປີພໍອີ
- ໑໐໒) ກ່ອງຫຼັງໃສ່ຟ້າ ກິມໜ້າໃສ່ດິນ ມີກິນບໍ່ອຶ່ງຕາງ
- ໑໐໓) ກິນແກງໃຫ້ເຈົ້າຊອມເບິ່ງກ້າງ ຄາຄໍລິຈິມຍາກ ດູກມັນໄປຢູ່ຕ້າງ ກິນນ້ຳລີບໍ່ລົງ
- ໑໐໔) ໄກ່ບໍ່ລິມພໍອ້າ ຢ່າອ້າ ມ້າບໍ່ລິມພໍອີ ຢ່າອີ
- ໑໐໕) ກາຫາກຍິນສະຫາວສີ່ ສະແຫວງຊິມແຕ່ອອງເນົ່າ ແຮ່ງຫາກຕຶງປົກປ້ອງ ຫົວຍຸ້ມເອົາໃສ່ໂຄງ
- ໑໐໖) ແກ້ວຕົກລ່າງ ແກ້ວບໍ່ໝອງ ຫອງຕົກຕົມ ຫອງບໍ່ເລົ້າ
- ໑໐໗) ອ້າວເພິ່ນອາວ ລູກສ່າວເພິ່ນແຮງ ແກງເພິ່ນແຊງ ປາແດກເພິ່ນນົວ
ຜົວເພິ່ນດີ ຄອງເມງເພິ່ນຊ່າງ
- ໑໐໘) ອີ້ໄໝ່ ໝາຫອມ
- ໑໐໙) ອ້າວຢ່າລານ ເບິ່ງນີ້ ປາຢູ່ຮີ່ເບິ່ງຫຼາງ
- ໑໑) ອາງອອງໃຫ້ພິ່ນ້ອງ ອາງຄ້ອງໃຫ້ເຈົ້າຫົວ
- ໑໑໑) ອ້າວເຕັມເລົ້າ ນັ່ງເວົ້າກະຕີ ຕົນເຕັມກົງ ເວົ້າໂກງກະໄດ້
- ໑໑໒) ອ້າວໄຮ່ສູງແຮງຕາ ບໍ່ທໍ່ອ້າວນາໄຮ່ໜັງ
- ໑໑໓) ເອົາໄປດົງຕ້ອງກາມຫາໄມ້ ເອົາໄປບ້ານຕ້ອງກາມຫາຄົນ
- ໑໑໔) ຄົນພໍໜ້າ ຜ້າພໍຜືນ
- ໑໑໕) ຄວາງເອົາສ່ວນ ເອົາເອົາໂຕເຮື້ອ
- ໑໑໖) ຄວາງບໍ່ກິນຫຼັກ ຢ່າອິມເອົາຫັກ ໝບໍ່ກິນຮຳ ຢ່າຕິດັງເວີ
- ໑໑໗) ຄວາມດີຝັງໄວ້ເກົ້າສອກ ຄວາມອົວຊ້າອອກເກົ້າວາ
- ໑໑໘) ຄວາມຕາງນີ້ ແອວນຄໍທາກບາງຍ່າງ ຕື່ນມີເຊົ້າເໝ້ໜ້າຈັ່ງວ່າຍັງ
- ໑໑໙) ຄວາມລັງບໍ່ໃຫ້ເກີງສາມ ຄວາມງາມບໍ່ໃຫ້ເກີງສີ່
- ໑໒໐) ຄວາງເກົ້າມັກຫຼັກອ່ອນ ເກົ້າຫົວດ່ອນມັກສ່າວຮາມ
- ໑໒໑) ຄວາງຕຸ້ມກຸຊິນ ຄົນຈົນມັກເວົ້າອວງ
- ໑໒໒) ຄັນເຈົ້າກິນປາແລ້ວ ຢ່າລິມເອົາແຫຕາກ ບາງຫ່າແຫອາງແລ້ວ ປາລິໄດ້ຮ່ອມໃດ

- ໓໐໓ ດັນແມ່ນມີຄວາມຮູ້ ເຕັມພຸງພຽງປາກ ກໍ່ດີກ່ອນ ສອນໂຕເອງບໍ່ໄດ້ ໃຜສີຍ້ອງວ່າດີ
- ໓໐໔ ຄຳຄຳລົ້ນ ອົງອອງເປັນແຫວນ ສີແດງສຸກ ກໍ່ເພາະມີຫົວແກ້ວ
 ຕື່ອນຮູ້ ວິຊາດີຫຼາຍຢ່າງ ກິລິຍາຊື່ຍູ້ ຊູ່ອື່ນ ຈົ່ງຊື່ເຮືອງ ແທ້ງຽວ
- ໓໐໕ ຄຳປາກພໍ່ແມ່ນີ້ ໜັກເກັ່ງທໍລະນີ ໃຜຜູ້ຍ່າແຍງນົບ ຈັກຮຸ່ງເຮືອງເມື່ອໜ້າ
- ໓໐໖ ດັນໄດ້ກິນຕ່ອນຊື່ນ ຍ່າລືມແຫ່ງຄຸນໝາ ໂຈນບໍ່ມາຊອມລັກ ກໍ່ຄອງໝານອນເຜົ່າ
- ໓໐໗ ດັນໄດ້ອີ່ຊ້າງ ກັງຫົມເປັນພຽງ ຍ່າລືມຊາວນາ ຜູ້ອີ່ຄວາງ ຄອນກ້າ
- ໓໐໘ ດັນໄດ້ກິນລາງກີ້ ຍ່າລືມແຈ່ວແພວຜັກ ດັນໄດ້ກິນພາຄຳ ຍ່າລືມກະບຽນຮ້າງ
- ໓໐໙ ເງິນຄຳແກ້ວຫາມາທາງບໍ່ແມ່ນ ແສນສີກໍ່ທາງຫຸ້ມ ກວມໄວ້ກໍ່ບໍ່ຍັງ
- ໔໐ ງາມແຕ່ອ້າວ ເຮັດນາແຄມເໝືອງ ງາມແຕ່ເມືອງມີເຈົ້າຜູ້ໜຶ່ງ
- ໔໐໑ ເງິນຫົວອວນເຈົ້າ ອ້າວຫົວອວນໝາ
- ໔໐໒ ໂງ່ຄົນຢູ່ໃຕ້ ໂງ່ໄມ້ຢູ່ເທິງ
- ໔໐໓ ມີເງິນເຕັມພາ ບໍ່ທໍ່ມີຜູ້ຮາເຕັມພາ
- ໔໐໔ ເຈົ້າຜູ້ມີເຮືອແລ້ວ ຍ່າລືມແພໄມ້ໃຜ່ ບາງວ່າເຮືອຄ່າງໄດ້ ຍັງສິໄດ້ເພິ່ງແພ
- ໔໐໕ ໃຈໜັກໄດ້ກິນອ້າວ ໃຈເບົາໄດ້ກິນກີ້ຫົວໃຫງ່
- ໔໐໖ ຈຽມຜີ ເກົ້າ ຈຽມເຈົ້າ ຍືນ
- ໔໐໗ ໃຈບໍ່ໄຮ່ດາດ້ວງ ເວົ້າມ່ວນກໍ່ເປັນຜູ້ ໃຈບໍ່ໄຮ່ດາດອມ ເວົ້າດີກໍ່ເປັນຮ້າງ
- ໔໐໘ ເຊື້ອໝາກຕ້ອງ ບໍ່ທ່ອນຫຼົ່ນໄກກົກ ແນວຜິມດົກ ບໍ່ທ່ອນມີຫົວລ້ານ
- ໔໐໙ ຊາງຫີອອງເກົານີ້ ຊົມຈຶງຈາງເຫຼີງ ບໍ່ທໍ່ດວງສເນ່ຫາ ໃໝ່ມາຊົມຊ້ອນ
- ໕໐ ເຊື້ອຊາງຈ້ອງ ດັນຈ້ອງກໍ່ຍັງຫຼຽ ບາງທ່າຊາຕາຫຼຽ ຫຼຽວິງຕີຈ້ອງ
 ບາງວ່າຊາຕາອັນອວາງຕີອອນກໍ່ເລີງລ່ອງ ບາງສິລິ້ມທຽມຫຼຽກໍ່ບໍ່ພັງ
- ໕໐໑ ຊື່ວ່າການຍໍ່ຍ້ອງ ນິນທາປະຈຳໂລກ ມີແຕ່ບໍ່ແຕ່ບໍ່ ໜີໄດ້ຮ່ອມໃດ ທ່ານເຮີງ
- ໕໐໒ ຊາງຫີກາດຳປີ້ ລົງນຫີລ້າງອາງ ແມ່ນສິລິງແຊນ້າ ສາມມື້ກະບໍ່ອາວ
- ໕໐໓ ຊາງຫີແນວນາມບັງ ແປນໂຕກາສິຕອງ ກິນແລ້ວ ເຮັງໃຫ້ຄິດົງມ້ອນ ໃຍຫຸ້ມຫໍ່ໂຕ ນັ້ນກ້ອນ
- ໕໐໔ ຊາງຫີພາສາເຊື້ອ ແນວເສືອ ຍ່າໄດ້ແອງ ໃຫ້ເຈົ້າແອງລຽກຊ້າງ ມາສ້າງ ສິງເຮືອນ
- ໕໐໕ ຊາງຫີຍາມໝາວນີ້ ຕັ້ງໄຟກໍ່ຫາກອ່ນ ຊວງແລ້ວ ເກີງລະດູຮ່ອນແລ້ວ ກາງໄກ້ກໍ່ວ່າຄວັນ

(ຍັງມີອີກຫຼາຍ)